
Et Værksted i København 2

Et skuespil af

Kaj Munk

Udgivet i 2015. Teksten må i denne form frit benyttes med angivelse af Kaj Munk Forskningscentret, Aalborg Universitet, som kilde.

Kaj Munk Forskningscentret, Aalborg Universitet.

Indhold

Et Værksted i København 2	4
Metadata om værket	4
Titel	5
1. Akt: I.	5

Et Værksted i København 2

Kilde Indskrivning af Kaj Munks håndskrevne manuskript, som findes i et unavngivet kladdehæfte uden side- og aktangivelse, udateret. KMF-nr. 72.08.01.

Indledning

Tre af Munks manuskripter bærer titlen *Et værksted i København*. To af dem (tekst 1 og tekst 3) ser ud til at være varianter af én og samme tekst. Tekst 3 er dateret i april 1943; men handlingen deri foregår den 9. april 1940, dagen for de tyske troppers indmarch i Danmark, hvilket også er handlingen i tekst 1. Derimod er tekst 2 en slags fortsættelse af de to andre – måske den næste akt i skuespillet, der foregår på et senere tidspunkt under besættelsen. Temaet i tekst 1 og 3 er Danmarks situation op til besættelsen og til en vis grad også holdningerne til besættelsen – og til krig som sådan. I tekst 2 drejer det sig primært om holdningerne til samarbejdspolitikken, som varede indtil d. 29. august 1943 og som formentlig var situationen, da Munk skrev teksterne.

De tre dramatekster rejser det for datiden svære, men særdeles aktuelle spørgsmål, om hvorvidt man er for eller imod krig og modstand – dels forstået principielt, som pacifistisk modstander af vold og mord, dels konkret og direkte som sabotagehandlinger mod den tyske besættelsesmagt og danske, samarbejdende virksomheder. Munk lader sine karakterer repræsentere forskellige synspunkter og lader dem diskutere problemstillingen. Tematisk er der således klare paralleller til de to “modstands-skuespil”, *Niels Ebbesen* (1942) og *Før Cannae* (1943).

Den handlingsmæssige ramme for diskussionen er et nattetomt værksted på en urfabrik i København. En lille håndfuld kolleger, der just har været med på en glad og våd tur i bl.a. Tivoli, vil nu fortsætte festen på fabrikken, og der bliver sunget, drukket og danset – og der opstår også en heftig diskussion.

Skuespillet tilhører den realistiske og samtidshistoriske del af Munks dramatik, og det genspejler den samfundsdebat, der fandt sted i det besatte Danmark. Teksterne udgives her for første gang.

Et Værksted i København 2

¹Volmer Henriksen: (den romantiske
 Sten: Kamm.
 Erling Hansen:
 Lisbeth Franke: frimodig (fræk!) fyldig
 Lone: Ængstelig
 Thyra Jensen
 Larsen: Fabriksejer

1. Akt: I.

Smsts.

Larm fra Trappen.

- (1) Volmer: (*synger*) Et Flag er smukkest i Modvind
 2
- (2) Lisbeth: Ja, ti nu bare stille og tænd Lyset. Du vækker jo hele Kvarteret.
- (3) Volmer: – da mærker man først, det er til. Hvor Pokker er Kontakten henne? den kan vel ikke have flyttet sig siden i Morges. Naa, her er den da.
- (4) Erling: Det er noget saa dumt, vi er gaaet herhen. Der er ikke en Flaske tilbage i Kantinen. Det kan du være viss paa.
- (5) Volmer: Saa er det noget godt Snyderi. Ej for Pokker, hvor er Grammofonen henne?
- (6) Thyra: Volmer! lad Grammofonen være! lad os sætte os ned og snakke lidt sammen og saa gaa hver til sit.
- (7) Volmer: Kan vi ikke faa Sprut, vil vi i hvert Fald have Dans. Det er ogsaa en Uskik, Tivoli lukker saa tidligt . Saa, nu tager vi denne her. Kom saa!
- (8) Thyra: Nej. Jeg vil ikke danse. Jeg har ikke danset siden...
- (9) Volmer: Siden hvad?
- (10) Thyra: Naa ja, siden for 2 Aar tilbage. Men værsgod, dans I!
- (11) Volmer: Hvad udretter De saa ved at lade være at danse, min meget Naadige. Kom saa her, Fars Lonepige, saa tager vi os et . (*De danser*) Og saa savner jeg Fyrværkeriet. Tivoli skal slutte med Fyrværkeriet. Champagnepropperne til Vejrs. Der er

¹ På løst ark forefindes liste over stykkets aktører.

²*Et Flag er smukkest i Modvind*: Titel på sang af Poul Sørensen fra 1940 med melodi af Emil Reesen. Sangen var gennemgående patriotisk og var sikkert meget kendt på daværende tidspunkt. [NOM]

noget uforløst i mit Blod, naar jeg vender hjem fra Tivoli uden at være affyret. Nu gaar jeg ned og finder noget drikkeligt i Kælderen. Kom med, o Piger smaa!

(12) Erling: (*ene tilbage med Thyra.*) Har De moret Dem i Aften, Frk. Jensen?

(13) Thyra: Vanvittigt.

(14) Erling: Til Ære for hvem af os var det egentlig De gik med i Tivoli?

(15) Thyra: Det var naturligvis for Deres Skyld.

(16) Erling: Det havde jeg ogsaa paa Følelsen. Ved De hvad, der er sommetider noget, jeg tænker over.

(17) Thyra: Er der virkelig?

(18) Erling: Der har vi det igen. Hvor kan det være, vi moderne Mennesker altid skal tale til hinanden i Spøg og Satire?

(19) Thyra: Hvis De er interesseret i Bifald fra Ungdommen, saa er det fordi vor Tids Ungdom er alt for blufærdig til at udlevere sig selv. Hvis De er interesseret i Bifald fra de gamle, saa er det fordi vor Tids Ungdom er for fejt til at have et aabent Standpunkt.

(20) Erling: Maa jeg spørge Dem om en Ting, Frk. Jensen.

(21) Thyra: Det maa De gerne. Men jeg svarer Dem ikke det, jeg mener.

(22) Erling: Hvor kan det være, De saadan hader Sten?

(23) Thyra: Det er fordi han ikke vil gifte sig med mig. Jeg hader ham, fordi jeg elsker ham, kan De da nok forstaa.

(24) Erling: Den Dag Tyskerne besatte Kbh, tror De en Døjt paa, at Sten havde Forbindelse med dem?

(25) Thyra: (*trækker paa Skulderen*)

(26) Erling: Ved De, at Sten er Fabrikkens bedste Kammerat. For 2 Maaneder siden var Far syg af Lungebetændelse. Jeg vaagede ved ham om Natten og derfor sad jeg her paa Værkstedet og halvsov om Dagen. Pludselig toner Chefen frem: Hvem havde Reparationen af Louis-seise-Uret³ til Hoffet. Jeg blev ligbleg. Jeg forstod, jeg havde gjort en Fejl i min Træthed og Sløvhed. Jeg vidste, jeg blev fyret – og hvor fik jeg saa Plads. Mine Hænder og Ben rystede, da jeg skulde til at melde mig. Saa hører jeg Stens Stemme: Det var mig, Hr. Fabriksejer. Sten tør Larsen ikke røre ved. Uden et Ord drejede han rundt og gik.

(27) Thyra: Det var jo en smuk Solstraalehistorie. Fortæl den til Frk. Lisbeth, saa kommer den i Søndagsmagasin. De er henvist til dansk Stof nu.

(28) Erling: Hvorfor er De blevet saa haansk, Frk. Thyra. Jeg synes, det er snart alt, hvad der sker, De vrænger ad! Hør, hvad er det for et Spektakel?

³*Louis-seise-Uret*: "Louis seize" er navnet på en kunstnerisk stilperiode, der opstod i Frankrig midt i 1700-tallet og har navn efter Louis 16. af Frankrig (1754-1793). Han blev guillotineret under den franske revolution. [DSD]

- (29) Thyra: Det lyder, som om han voldtager en af Pigerne! De maa derned. (*Erling ud*)
- (30) Sten: (*ind*) Hvad? De her?
- (31) Thyra: Hvor kommer De fra?
- (32) Sten: Jeg – jeg – jeg har eksperimenteret med et Par gamle belgiske Ure i Kælderen. Saa – saa opdagede Volmer mig – d.v.s. ikke, at det var mig. Han troede, det var en Tyv. Hørte De ikke, han skreg op.
- (33) Thyra: Jo.
- (34) Sten: Jeg – jeg gaar. De behøver jo ikke sige, det var mig... at De har set nogen.
- (35) Thyra: Det – det er vist ikke første Gang, De har eksperimenteret med belgiske Ure heroppe om Natten.
- (36) Sten: Hvad ved De om det?
- (37) Thyra: Ved De, at jeg foragter Dem, Sten. At jeg foragter Dem saadan, at..
- (38) Sten: ...at hvad?
- (39) Thyra: At hvis jeg var en Mand, saa...
- (40) Sten: saa?
- (41) Thyra: saa skød jeg Dem, hvis jeg kunde komme af Sted med det uden at blive opdaget.
- (42) Sten: Og hvorfor, om jeg maa være indiskret.
- (43) Thyra: Hvorfor? det ved De vist godt. Fordi De er Forræder af Deres Fædreland, fordi De er i vor Fjendes Sold.
- (44) Sten: Hvad er det for hysteriske Ord. Fjende, siger De. Danmark har ingen Fjende. Hvem tænker De paa. Vi er neutrale her. Der er Tyskere her i Landet, men dem er vi Venner med. Det har alle de skiftende Statsministre siden Besættelsen⁴ forsikret. Vilde De ogsaa skyde disse Ministre maaske?
- (45) Volmer: Var det dig, der var dernede?
- (46) Sten: Hvornede? Jeg har været i Tivoli i Aften og saa jer derinde. Saa tænkte jeg: maaske I var gaaet herhen. Jeg er lige kommen ind ad Døren i dette Øjeblik. Det kan De bevidne, Frk. Jensen.
- (47) Thyra: Det – det kan jeg bevidne – ja.
- (48) Volmer: Saa I ikke, der var nogen nede?
- (49) Lisbeth: Ganske bestemt var der en Skygge, der forsvandt.
- (50) Volmer: Saa maa vi ringe til Politiet. I denne Tid, da Sabotage og anden Forbrydelse..

⁴ *alle de skiftende Statsministre siden Besættelsen*: Tyske tropper besatte landet 9. april 1940 næsten uden at møde modstand. De skiftende regeringer (statsministrene Thorvald Stauning, Vilhelm Buhl, Erik Scavenius) og folketinget så sig nødsaget til at samarbejde med besættelsesmagten. Samarbejds- eller forhandlingspolitikken varede til 29. august 1943, hvor forsvaret blev afvæbnet, den danske flåde sænkede sine skibe, så de ikke kunne bruges af den tyske krigsmarine, og den tyske værnemagt overtog landets reelle ledelse. Med samarbejdets ophør blev modstandsbevægelsen til gengæld styrket og begyndte aktivt at slå igen. [DSD]

- (51) Erling: Der finder ingen Sabotage Sted her. Alle ved, at Chefen er en god dansk Mand, og at intet Arbejde finder Sted her for Tyskerne.
- (52) Lisbeth: Er I nu visse paa det, Dreng.
- (53) Volmer: I den Henseende kan vi stole blindt paa Chefen. Og hele Personalet er indstillet saadan, at der er ikke een, der vil røre en Finger for Tyskerne. Det tør jeg sværge paa.
- (54) Pedersen: (*ind*) Fy for den fæle! Chefen er her.
- (55) Erling: Er Chefen her. Lad os komme af Sted!
- (56) Pedersen: Han har hørt Stemmer. Han kommer her strax. De maa hellere blive og ride Stormen af.
- (57) Volmer: Ad Helvede til.
- (58) Erling: Han fyrer os alle.
- (59) Sten: Undskyld! Damerne maa ud, de Damer, der ikke kommer Bedriften ved. Farvel. Lad saa mig om at tage Stødet!

Lisbeth og Lone ud

- (60) Larsen: Maa jeg spørge: hvad betyder det her?
- (61) Sten: Godaften, Hr. Fabriksejer.
- (62) Larsen: Sten? De her? Er De ogsaa med i denne Uefterrettelighed⁵. Og De, Frk. Jensen? Jeg har givet Dem en speciel Tilladelse. Jeg vidste ikke De misbrugte til Herrekomsammen.
- (63) Sten: Hr. Fabriksejer, vi har været en uskyldig Tur i Tivoli og blev enige om, at sidde og snakke lidt bagefter her paa vor Arbejdsplads. Det er en Unøjagtighed, det indrømmer vi. Vi beder Dem undskylde. Der er ikke sket noget andet end lidt extra Lysforbrug, som vi gerne betaler.
- (64) Larsen: Er det sket oftere ?
- (65) Sten: Et Par Gange.
- (66) Larsen: Dette er en alvorlig Sag for Pedersen.
- (67) Sten: Hele Ansvar er mit. Jeg beder indtrængende Fabriksejeren om at lade mig undskylde.
- (68) Larsen: Frk. Jensen og mine Herrer, jeg forbeholder mig at vende tilbage til Spørgsmaalet, hvis det gøres nødvendigt. Hvad jeg nærmest regner med, det ikke gør. Der er en anden Sag... der er en anden Sag... der et Par Dage har – presset sig paa... ligget mig paa Samvittigheden. Nu træffer jeg de højest betroede inden for mit Personale paa denne overraskende Maade. Maaske jeg skal betragte det som et Forsynets⁶ Fingerpeg. Inden jeg siger Dem, hvad det drejer sig om – skal vi ikke sætte os! Inden

⁵*Uefterrettelighed*: Betyder upålidelighed, utilforladelighed eller unøjagtighed. [ODS]

⁶*Forsynets*: Betegner her en guddommelig eller anden kraft eller omsorg, der griber ind i menneskets liv. [ODS]

altsaa altsaa jeg viser Dem denne Fortrolighed, maa jeg bede Dem at love mig fuld Diskretion – – – – hvis De ikke kan eller vil De⁷, beder jeg Dem forlade Lokalet. Vel, De bliver. Jeg betragter det som De dermed har givet mig Deres Æresord paa Tavshed. Kan jeg det? Tak. De ved, at jeg er hvad man kalder en fædrelandssindet Mand. De Ordner, som Hs. højhed min Konge har fæstet paa mit Bryst, betragter jeg som ydre Beviser paa mit Sinds Beskaffenhed. De vil forstaa, at dette Værksted vi her driver allerede fra første Færd har skinnet vore Beskyttere i Øjenene. Jeg har kategorisk sagt Nej til alle Henvendelser. Nu er der imidlertid kommen en underhaands Opfordring til mig fra et Sted, jeg ikke kan afslaa. Et dansk Sted. Et meget rigt Sted. Man gør mig opmærksom, at jeg kan tjene mit Land ved at stille mig til Raadighed for det, der her forlanges af mig Jeg har alligevel ment at maatte fastholde mit Nej. Men derefter er Opfordringen fulgt af en Trussel: man vil nægte mig alle Raamaterialer til min Virksomhed. Jeg vil med andre Ord blive nødt til at lukke. Nu vel, jeg er 68 Aar og jeg har Raad til at lukke. Jeg kan faa Føden som Pensionist. Men jeg sysselsætter her nogleogfyre Personer, der alle paa Dagns Varsel bliver brødløse. Og Forretningen vil alligevel her føres videre til Fordel for dem, jeg nægter min Assistance. Det kan jeg ikke nægte. Mine Herrer, hvad vil De, at jeg skal svare?

- (69) Sten: De, Hr. Fabriksejer, kan ikke stille et saadant Spørgsmaal til os. Deres Spørgsmaal viser jo i Virkeligheden, at De har givet Svar.
- (70) Larsen: Jeg har ikke givet Svar. Og jeg siger Dem: det er let for mig at spille Hero. Jeg har Raad til det. Men de mange fattige Folk, der er knyttet til min Fabrik, hvad dem – det bliver paa deres Bekostning, at jeg anskaffer mig Glorie. De, Hr. Erling Hansen, hvad Svar giver De for Deres Vedkommende?
- (71) Erling: Det kan jeg ganske kort og klart sige Fabriksejeren. Jeg har altid forstaaet Pacifisme saadan, at man nægtede Kamp paa Mordvaaben for des mere at kæmpe aandeligt. Det har været mig en bitter Skuffelse, at se, at mit Folks Overgiven Landet uden Kamp frugtes⁸ af en aandelig-Overgivelse. Ikke paa noget Punkt har vi sat en aandelig Modstand i Gang over Krigsherrerne. Om jeg saa skal dø af Sult og min gamle Far ogsaa – jeg hjælper ikke til med at forstrække Fredens Fjender med Vaaben til fortsat Blodsudgydelse.
- (72) Larsen: Det er smukt at Hr. Hansen selv vil dø af Sult. Det er mindre smukt, at De ogsaa vil skaffe Deres Kammerater Del i Sultedøden. Og De, Hr. Volmer Henriksen er De ogsaa rede til at blive Helt paa andres Bekostning.
- (73) Volmer: Hvis vi kunde udrette noget ved det, var jeg selvfølgelig. Men vi maa⁹ vente til den Dag, vi kan udrette noget. Da skal jeg være den første til at kaste mig ind i Kugleregnen.

⁷ Konstruktionen virker ufuldendt.

⁸ I teksten står ”frugtes”; men der må menes ”fulgtes”.

⁹ Svært læseligt.

¹⁰ Panik og Ballade i Utide regner jeg for udansk. Jeg følger Kongens Bud og Samlingsregeringens Politik. Kan jeg tjene mit Land ved at blive paa min Post, som De mener det, Hr. Fabriksejer, saa bliver jeg her.

(74) Larsen: Og De, Frk. Thyra?

(75) Thyra: Jeg takker for al Venlighed, jeg har mødt paa Fabrikken og tillader mig at bede om min Afsked fra den første.

(76) Larsen: Derved vil De handle meget imod Deres Fars Ønske. Jeg ved, at min gamle Ven har ledet sin Højskole efter Principper, der – – – Tal nu med Deres Forældre først, Frk. Thyra. Og saa De, Sten – – – jeg regner med Dem til det Arbejde, der vil blive vort. De hører til de Mennesker, for hvem Arbejdet, det mekaniske Arbejde, giver Livet Sjæl og Mening. For Dem er de nationale Spørgsmaal underordnet selve Livet. De forstaar, at jeg regner med Dem. Jeg kan simpelthen ikke føre Fabrikken videre uden Dem, allermindst i de vanskelige Opgaver, der nu vil blive lagt hen til os. De giver mig Deres ja!

(77) Sten: Fabriksejeren siger, at det er en givet Sag, at selv om vi nedlægges, vil Fabrikken dog blive ført videre efter de fremmedes Ønske.

(78) Larsen: Det er ganske givet.

(79) Sten: I saa Fald finder jeg, at vi har intet Valg. Det er bedre, vi bliver her end at andre kommer.

(80) Erling: Og det siger du?

(81) Larsen: Jeg takker Dem Sten. De faar nu en Uge til Overvejelser og indbyrdes Samraad. Paa Lørdag vil jeg afæske¹¹ Dem det endelige Svar. Godnat. Jeg regner med, at Gagerne øjeblikkelig vil kunne fordobles. (Ud)

(82) Erling: Sten! det havde jeg ikke ventet af dig.

(83) Volmer: For Fanden! hvad skal vi gøre. Vi sympatiserede vel allesammen med England, men England har sgu ikke stillet sig saadan, at vi foreløbig kan bære den Sympati andre Steder end i Hjertet.

(84) Thyra: Det er Periskoper, vi skal lave. Det er Ubaadssager selvfølgelig. Her sidder 3 unge Mænd, der med Vaaben i Haand skulde have kæmpet mod den Fjende, der berøvede os Frihed og Ære og Navn. I har fundet jer i , at jeres Regering nægtede jer at kæmpe. Mens al Verden kæmper for sin Frihed, saa gaar vi Danske i Tivoli. Jeres Indsats for Folkets Fremtid er at køre i Rutsjebane. Men det er ikke nok. Nu vil I yderligere hjælpe Tyrannerne med at sende den Ungdom til Bunds i Havet, der ogsaa kæmper for vor Befrielse. Jeg spytter ad jer. Ptøj! (Ud)

(85) Erling: (efter hende) Thyra, du skal høre paa mig, det skal du, det beder jeg dig.

(86) Volmer: Der er Temperament i Pigen; det maa man lade hende.

¹⁰ Teksten fra midten af replik nr. 73 til replik nr. 87 (sidste replik) stammer fra tre løse ark, som derfor ikke nødvendigvis er placeret korrekt.

¹¹afæske: Betyder i denne sammenhæng ”at fordre” eller ”at kræve”. [ODS]

(87) Sten: Men Temperament er en lidet hensigtsmæssig Ting under Krig.